

УДК 343.851

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-21-25

Андрій ФОМЕНКО©

доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ШЛЯХИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ США В ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Констатовано, що кримінологічна діяльність поліції є однією з найважливіших сфер роботи даного правоохоронного органу, яка відіграє значну роль у протидії та запобіганні злочинності. Водночас існує цілий ряд напрямків підвищення ефективності даної діяльності (як, наприклад, у частині посилення взаємодії поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності).

Встановлено, що ефективність кримінологічної діяльності США зумовлена впровадженням нових науково-технічних розробок, які дозволяють з високою вірогідністю вирахувати місце, час та особу кримінального правопорушника. На сьогодні така діяльність реалізується у «тестовому режимі», проте вона має значний потенціал. Здебільшого робота поліції зарубіжних країн зорієнтована на профілактику правопорушень (у тому числі і кримінальних).

Ключові слова: кримінологія, поліція, юридична діяльність, поліцейська діяльність, кримінологічна діяльність, кримінологічний моніторинг, запобігання кримінальним правопорушенням.

Постановка проблеми. Конституція України у ст. 6 проголосила, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Це положення основного Закону держави знайшло своє відображення у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію»: «Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку» [5, с. 1].

Фактично з липня 2015 року поліція як основний суб'єкт правозастосування в країні функціонує абсолютно в нових умовах, в умовах служіння суспільству. Це відповідно вимагає якісно нових підходів до організації діяльності всіх органів кримінального судочинства, особливе місце серед яких посідає Національна поліція, протидія злочинності для якої є одним з головних завдань. Революція Гідності спричинила потужний соціальний запит на формування особистості правоохоронця нової генерації, який служить не державі, а суспільству, для якого права та свободи людини і громадянина, верховенство права є обов'язковою ідеологічною складовою його повсякденної службової діяльності.

Очевидно, що такі кардинальні зміни у державі потребують свого наукового супроводу та обґрунтування. Це пояснюється тим, що саме служіння суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку є поліцейською діяльністю в загальному її розумінні, тоді, як кримінологічна діяльність Національної поліції є видом поліцейської діяльності, що насамперед спрямована на протидію злочинності.

Уже аксіоматичним є той факт, що кримінологічна діяльність поліції є однією з найважливіших сфер роботи даного правоохоронного органу, яка відіграє значну роль у протидії та попередженні злочинності. Водночас існує цілий ряд напрямків підвищення ефективності даної діяльності (як, наприклад, у частині посилення взаємодії поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності).

Дослідження зарубіжного досвіду може дозволити відкрити нові напрями

© А. Фоменко, 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3755-4130>

mail@dduvs.in.ua

кримінологічної діяльності поліції, ефективні в контексті протидії вчиненню кримінальним правопорушенням. Крім того, такий аналіз потенційно дозволить виявити певні помилки, які були допущені іншими державами у цій сфері, які доречно врахувати у вітчизняних реаліях.

Враховуючи позитивний досвід співпраці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ з поліцейськими відомствами США та інших країн при підготовці поліцейських кадрів нової генерації, в межах цієї статті мною будуть окреслені шляхи запровадження позитивного досвіду кримінологічної діяльності поліції США в діяльність Національної поліції України.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Різні проблеми протидії злочинності є об'єктом постійних наукових розвідок вчених кримінологів різних часів та країн, зокрема таких, як: Г. Аванесов, Ю. Антонян, О. Бандурка, П. Берзін, Ю. Баулін, В. Батиргареева, В. Бесчастний, Є. Блажівський, В. Борисов, А. Вознюк, Є. Гладкова, Н. Гуторова, В. Гришук, Ю. Данильченко, С. Денисов, Т. Денисова, О. Джужа, В. Емельянов, О. Житний, А. Зелінський, М. Карчевський, Т. Корнякова, О. Костенко, І. Копотун, В. Кудрявцев, В. Кузнецов, О. Литвак, О. Литвинов, В. Лунєєв, К. Марисюк, О. Мартиненко, С. Мозоль, А. Музика, Ю. Нікітін, Ю. Орлов, Н. Орловська, В. Павликівський, М. Панов, А. Савченко, О. Семенишин, В. Сокурєнко, О. Степанченко, Є. Стрельцов, В. Тацій, В. Тихий, В. Трубников, В. Туляков, П. Фріс, С. Харитонов, В. Харченко, О. Храмцов, П. Хряпінський, В. Шаблистий, І. Яковець, Н. Ярмиш, О. Ярмиш, А. Ященко та багато інших.

Метою статті є окреслення шляхів запровадження позитивного досвіду кримінологічної діяльності поліції США у діяльність Національної поліції України, враховуючи позитивний досвід співпраці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ з поліцейськими відомствами США та інших країн при підготовці поліцейських кадрів нової генерації.

Виклад основного матеріалу. Події останніх років в Україні зумовили постановку низки соціальних запитів на реформи. За їх виконанням і втіленням у життя пильно стежить у тому числі прогресивне міжнародне співтовариство. За різними об'єктивними показниками однією з найперспективніших є реформа МВС України – перетворення міліції як карально-репресивного органу на Національну поліцію з максимально можливими сервісними функціями [1, с. 91]. Далекі не останню роль у такому перетворенні відіграли США, що традиційно вважається однією з найбільш демократичних та розвинених держав світу. Не в останню чергу такий рівень життя забезпечується завдяки ефективній діяльності правоохоронних органів, яка є предметом досліджень багатьох науковців з різних країн світу.

Досвід роботи правоохоронних органів США (у тому числі і поліції) переймається багатьма країнами світу, які обрали демократичний курс розвитку. Розглянемо детальніше досвід кримінологічної діяльності поліції цієї держави.

Перш ніж безпосередньо проаналізувати кримінологічну діяльність поліції США, варто зауважити, що структура поліції США суттєво відрізняється від структури поліції України та правоохоронних органів інших держав. Так, поліція США складається з чотирьох рівнів: федеральні правоохоронні органи, поліція штату, поліція округу, муніципальні органи поліції. Між цими рівнями відсутній ієрархічний зв'язок. Кожний рівень, кожна гілка органів поліції має певні межі компетенції з підвідомчості видів правопорушень. Юрисдикція різних рівнів системи органів поліції також територіально обмежена [2, с. 1].

Не в останню чергу така особлива структура поліції США зумовлена тим, що ця країна за формою державного устрою є федерацією, яка складається з 50 штатів та федерального округу Колумбія.

До подібних висновків дійшов і П. Курлович, який зазначає, що, не дивлячись на складність державної правоохоронної системи, усі її підрозділи є спеціалізованими відомствами з чітко визначеною сферою відповідальності. Відсутність ієрархії та субординованого зв'язку між рівнями правоохоронної системи США обумовлена також складністю нормативно-правової системи США, федеративним устроєм держави. Так, компетенція співробітників федеральних правоохоронних органів обмежена федеральними злочинами. Федеральний злочин – правопорушення, передбачене федеральним законодавством. Кримінальне законодавство у США існує як на федеральному рівні, так і на рівні штатів. Діяльність федеральних служб визначається Кодексом США. Водночас у Кодексі США встановлена заборона на втручання

федеральних органів влади у предмет відання штатів, округів та місцевого самоврядування. Винятками є лише ті випадки, що пов'язані з порушенням цивільних прав та випадки, в яких держслужбовці втягнуті у злочинну діяльність. У справах же, в яких юрисдикційна компетентність федеральних відомств та правоохоронних органів штатів або округів перетинаються, як наприклад, пограбування банку, органи, компетенція яких перетинається, спільно приймають рішення про те, хто буде здійснювати розслідування [2, с. 1–2].

Подальше поглиблення у специфіку структури поліції США відхиляє нас від предмета дослідження, тому, вважаємо, доцільно зупинитись на викладених вище загальних рисах такої особливості та безпосередньо проаналізувати кримінологічну діяльність поліції цієї країни загалом (не у розрізі відповідних рівнів).

Як зауважують автори підручника «Профілактика злочинів» (за заг. ред. проф. О. Джужи), значну роль у підвищенні ефективності профілактики злочинів у США відіграє використання досягнень науки. Особливо перспективними є наступні: застосування лазерної та іншої оптичної техніки з метою контролю над рухом транспорту, наркотиків, зброї і т.д.; удосконалення методик складання соціально-психологічного портрета злочинця із характерних ознак злочину і обстановки на місці його вчинення; підвищення рівня інформаційного забезпечення запобігання й припинення злочинів. У США створені такі інформаційні центри: Національний центр інформації про злочини, Уніфікована система обліку й реєстрації злочинів і Автоматизована система ідентифікації відбитків пальців [3, с. 48–49].

Без сумніву, всі ці інформаційні ресурси розширюють можливості поліції в частині протидії та профілактики злочинності. Зокрема, складання соціально-психологічного портрета злочинця дозволяє не тільки краще зрозуміти його мотиви, переживання, логіку, але і дослідити явище злочинності загалом. Результати такої роботи можуть виробити як ефективну систему профілактики та попередження вчинення кримінальних правопорушень, так і стратегію, спрямовану на перевиховання осіб, які вчиняли злочини або кримінальні проступки.

Розглянувши на дисертаційному рівні питання англо-американської моделі злочинності, А. Гуринська вказує на те, що поліція у США має право встановити заборону для певної категорії осіб з'являтися у житлових зонах. Подібна практика розповсюджена у Сіетлі, де були створені «Зона, вільна від проституції» та «Зона, вільна від наркотиків», в яких заборонено з'являтися особам, які затримувались за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із наркотиками або за заняття проституцією. Особам, які вчинили статеві злочини, у ряді штатів заборонено проживання у визначених містах або районах [4, с. 276].

На нашу думку, такі профілактичні заходи є доволі суперечливими. З одного боку, подібні заборони можуть сприяти зниженню рівня злочинності, адже таким чином поліція ізолює осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень від законослухняних членів суспільства, з іншого ж – гуманність заборони певним особам, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення з'являтися в окремих місцях або навіть районах викликає сумніви.

Думається, подібне «клеювання» громадян виходить за межі покарання, яке вони справедливо відбули (відбувають) за вчинення відповідного кримінального правопорушення. Ба більше, в такий спосіб держава може навпаки підштовхнути особу, яка вчинила злочин або кримінальний проступок на подальшу протиправну діяльність, а отже, порушується одна з головних цілей покарання – виправлення засудженого.

На підставі викладеного вважаємо, що впровадження подібних заходів в Україні є недоцільним.

Додамо, що, незважаючи на високий рівень матеріально-технічного оснащення, передову систему підготовки поліцейських та якісну законодавчу базу, результати роботи цього правоохоронного органу, як і в будь-якій іншій державі, подекуди викликають певну суспільну критику. Так, численні комісії, що перевіряли діяльність поліцейських відомств США, дійшли висновку, що ці структури ізолювалися від населення й не в змозі контролювати розвиток криміногенної ситуації у країні. Відтак, для подолання вказаної ситуації була розроблена стратегія, яка отримала назву громадської поліцейської діяльності. Відповідно до неї головним завданням поліції є активна діяльність щодо профілактики злочинів, а не реагування на повідомлення та протидія. Головний акцент став робитися на демонстрацію присутності поліцейських у

житлових районах. При цьому поліцейські значною мірою відмовилися від використання автомобілів, щоб бути ближче до людей. Із цією ж метою вони стали користуватися велосипедами або патрулювати пішки [3, с. 48].

Таким чином, у питанні протидії злочинності на перші ролі виходить саме кримінологічна діяльність поліції, спрямована на запобігання злочинності. Нагадаємо, схожий курс обрала й інша держава, досвід якої було розглянуто вище.

Як відомо, на сьогоднішній день США є центром передових технологій, які використовуються у всіх сферах життєдіяльності. Користується ними у своїй діяльності і поліція. Сучасні технології, у тому числі використання великих даних (Big data), дозволяють зі значною точністю спрогнозувати, в якому місці та коли буде вчинено кримінальне правопорушення, а також іноді навіть і те, хто буде суб'єктом злочину або кримінального правопорушення, а хто стане жертвою. Ці технології відрізняються від тих, що описані у науково-фантастичних творах, але вони існують. На них заснована система прогностичної поліцейської діяльності, яку взяли на озброєння деякі поліцейські департаменти США. Разом із тим, оскільки ці технології використовують дані про минуле для прогнозування майбутнього, вони не здатні «бачити» подію, яка відбудеться в майбутньому, а отже, виникає проблема їх точності [4, с. 297].

Висновки. Зрозуміло, що такі прогнози надають лише вірогідну інформацію, проте, не дивлячись на це, такі технології є вкрай важливими, адже апріорі роблять кримінологічну діяльність поліції більш ефективною та дозволяють запобігти вчиненню кримінальних правопорушень.

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок, що ефективність кримінологічної діяльності США зумовлена впровадженням нових науково-технічних розробок, які дозволяють з високою вірогідністю вирахувати місце, час та особу кримінального правопорушника. На сьогоднішній день така діяльність реалізується у «тестовому режимі», проте вона має значний потенціал.

Так, запровадження електронного подання повідомлень про вчинені правопорушення з функцією геолокації дозволить створити схожу вітчизняну програму, в якій будуть передбачені функції автоматичного місцезнаходження заявника, можливість встановлення заявником у режимі «Online» позначок на мапі (наприклад, таких, як «місце вчинення кримінального правопорушення», «місце відповідної пригоди» тощо). Така програма має функціонувати в інтерактивному форматі, доступ до якої буде відкрито для кожного громадянина, що дозволить не тільки повідомляти відповідну інформацію (у тому числі кримінологічного характеру), але і отримувати її від інших суб'єктів протидії злочинності.

Здебільшого робота поліції зарубіжної країни, що була розглянута вище, зорієнтована на профілактику правопорушень (у тому числі і кримінальних). Даний факт підвищує важливість кримінологічної діяльності поліції, яка містить низку заходів, спрямованих та протидію та попередження злочинності.

Список використаних джерел

1. Шаблистий В. В. Удосконалення кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 112–115.
2. Курлович П. Н. Полиция в правоохранительной системе США. *Вестник Казанского юридического института МВД России*. 2013. № 12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politsiya-v-pravoohranitelnoy-sisteme-ssha>.
3. Профілактика злочинів: підруч. / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О.Ф. Гі́да та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Джу́жи. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
4. Гурина́я А. Л. Англо-американская модель предупреждения преступности : дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Санкт-Петербург, 2018. 555 с.
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41, ст. 1.

Надійшла до редакції 10.12.2021

References

1. Shablystyuy, V. V. (2016) Udoskonalennya kryminal'no-pravovoho zabezpechennya polityseys'koyi diyal'nosti v Ukraini. [Improving the criminal law support of policing in Ukraine]. *Visnyk kryminal'noho sudochynstva*. № 3. pp. 112–115. [in Ukr.].
2. Kurlovich, P. N. (2013) Politsyya v pravookhranitel'noy sisteme SSHA. [Police in the US law enforcement system]. *Vestnik Kazanskogo yuridicheskogo instituta MVD Rossii*. № 12. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/politsiya-v-pravoohranitelnoy-sisteme-ssha>. [in Russ.].
3. Profilaktyka zlochyniv [Crime prevention] : pidruch. / O. M. Dzhuzyha, V. V. Vasylevych,

O. F. Hida ta in./za zah. red. prof. O. M. Dzhuzy. Kyiv : Atika, 2011. 720 p. [in Ukr.].

4. Gurinskaya, A. L. (2018) *Anglo-amerikanskaya model' preduprezhdeniya prestupnosti. [Anglo-American model of crime prevention] : dys. ... d-ra jurid. nauk: 12.00.08. Saint-Petersburg, 555 p. [in Ukr.]*.

5. Pro Natsionalnu politsiyu: Zakon Ukrayiny vid 02.07. 2015, [On National Police: Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady*. 2015, № 40-41, art. 1. [in Ukr.].

ABSTRACT

Andrii Fomenko. Ways of introducing the positive experience of criminological activity of the US police in the activity of the National Police of Ukraine. The author has stated that the criminological activity of the police is one of the most important areas of work of this law enforcement agency, which plays a significant role in combating and preventing crime. At the same time, there are a number of ways to increase the effectiveness of these activities (such as strengthening the interaction of the police with other actors in the fight against crime).

Research of foreign experience can open new directions of criminological activity of police, effective in the context of counteraction to commission of criminal offenses. In addition, such an analysis would potentially reveal certain mistakes made by other states in this area, which should be taken into account in domestic realities.

The article proves that the main directions of criminological activity of the police are the following: cooperation with other subjects of counteraction to crime; obtaining, processing and using criminological information; elimination of the causes and conditions of crime and other criminological measures. The criminological activity of the Polish police gives positive results, which are manifested in the reduction of the crime rate and, as a result, the increase of the level of trust in the police officers. The criminological direction of work plays an important (even leading) role in the activities of this law enforcement agency.

It has been found that the effectiveness of criminological activities in the United States is due to the introduction of new scientific and technical developments that allow with high probability to calculate the place, time and identity of the criminal offender. To date, such activities are implemented in a «test mode», but it has significant potential. In most cases, the work of foreign police is focused on the prevention of offenses (including criminal).

Keywords: *criminology, police, legal activity, police activity, criminological activity, criminological monitoring, prevention of criminal offenses.*

УДК 343.851

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-25-30

Олександр ЮНІН©

доктор юридичних наук, професор
Заслужений діяч науки і техніки України
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПОЛІЦІЇ: МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ТА ДОСВІД ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

У дослідженні йдеться про нормативно-правові акти та практику залучення громадськості до контролю за діяльністю поліції в зарубіжних державах. Наводяться твердження про ключову роль інституту громадського контролю за діяльністю поліції в контексті побудови Національної поліції України за зразком поліцейських інституцій Західної цивілізації, держав із розвинутою демократією та демократичними інститутами. Висвітлюються основні положення міжнародних нормативно-правових актів, які встановлюють головні принципи та стандарти щодо громадського контролю за діяльністю поліції, поліцейських служб.

Акцентується увага на тому, що держави Західного світу ще в минулому столітті розпочали системну роботу над широким залученням громадськості до прийняття управлінських рішень органами публічного адміністрування та місцевого самоврядування, у тому числі й в питаннях громадського контролю за діяльністю поліції.

Ключові слова: *контроль, громадський контроль, громадянське суспільство, зарубіжний досвід, міжнародні документи.*

© О. Юнін, 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4846-2573>

junin@ukr.net